

Perica Ivanek
 Husejn Musić
 Branimir Mikić
 Dževad Džibrić

RAZREDNA RADNA KLIMA U FUNKCIJI STVARANJA KVALITETNE KOMUNIKACIJE I INTERAKCIJE U NASTAVI

Stručni rad

Sažetak

Razredna radna klima kao bitan preduvjet kvalitetne realizacije nastavnog procesa privlači našu pažnju i interes, ne samo zbog svoje relativno trajne aktuelnosti, nego i zbog toga što kvalitet radne klime utječe na kvalitet komunikacije i interakcije, zatim stav učenika prema školi uopće, a svakako i na odnose između učenika i nastavnika, samih učenika, učenika i roditelja, te roditelja i nastavnika. Sve ovo u konačnici bitno utječe na kvalitet nastavnog procesa i uspjeh odgojno-obrazovnog rada. Razredna radna klima samo je jedan od niza faktora od kojih u mnogome zavisi komunikacija i interakcija između učenika i nastavnika, a time i njihov odnos. Zbog toga, ona traži ozbiljan pristup i tretiranje kao nezaobilazno bitan segment od kojeg zavisi aktivnost a samim time i uspjeh u radu nastavnika i učenika, što refleksiju ima na kvalitetu nastavnog procesa, odnosno škole u cjelini.

Ključne riječi: razredna radna klima, komunikacija, interakcija, nastava

THE WORKING ATMOSPHERE IN THE CLASS IN FUNCTION OF CREATING A QUALITY COMMUNICATION AND INTERACTION IN TEACHING

Resume

The working atmosphere as an important prerequisite for a quality realization of the educational process draws our attention and interest, not only because of its rather continuous topicality, but also because the quality of the working atmosphere in class affects the quality of communication and interaction, the students' attitude towards school in general as well as the relationship between students and teachers, the students themselves, students and parents and parents and teachers. Finally, all of this has great influence on the quality of the educational process and the success of educational work. The working atmosphere in the class is only one of a series of factors the communication and interaction between students and teachers and their relationship depends on. Therefore, it requires a serious approach and it is to be treated as an unavoidable segment upon which the activity and therewith the success of the work of teachers and students relies. This reflects on the quality of the educational process and the school as a whole, respectively.

Key words: working atmosphere in class, communication, interaction, teaching;

1. UVOD

Ovim radom pokušat ćemo predočiti važnost razredne radne klime i njen značaj u stvaranju kvalitetne komunikacije i interakcije u nastavi. Potrebno je obezbijediti uvjete u kojima će svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa moći u potpunosti ispoljiti svoje potencijale kada je u pitanju učenje i poučavanje. Poznato je da čovjek besprijekorno funkcionira samo kada se nalazi u sredini u kojoj se osjeća ugodno i sigurno, u sredini koja uvažava njegovu individualnost i mišljenje sa svim dobrim ili lošim stvarima i osobinama koje posjeduje. Takva sredina traži iskrenu i toplu

komunikaciju sa visokim stupnjem interakcijske povezanosti, gdje svako može slobodno izreći i pokazati ono što misli i osjeća, a pri tome ne doživiti osudu ili prijekor. Rasvjetljavanje stvarnih odnosa (ne samo pretpostavljenih) i razloga u okviru radne klime, koji dovode do pojave zastoja i poteškoća u komunikaciji između učenika i nastavnika, pružilo je mogućnost da se uoče pozitivni kvaliteti, koje će trebati s jedne strane podsticati i dalje razvijati, a s druge strane tražiti rješenja koja će otklanjati negativnosti koje do njih dovode u našoj školskoj praksi.

1. Komunikacijsko-interakcijske klime u nastavnom procesu

Mi, željeli to ili ne, svakodnevno stupamo u odnose sa drugima, a naš razvoj i kvalitet ovisi o kvaliteti tih naših odnosa sa drugima. Razmatranje odgoja kao komunikacijsko-interakcijskog procesa locira odgoj u polje međuljudskog odnosa. Posebno bitan faktor koji utječe na stvaranje ovih odnosa jeste sredina u kojoj se oni formiraju. Kada je u pitanju škola i život u školi i učionici ta sredina se definira kao razredna radna klima. Iz ovoga vidimo da komunikacije nema bez interakcije, da je jedno bez drugog nezamislivo i neodvojivo, kao i sam odgojno-obrazovni proces. Naravno, da bi se nastavili dalje baviti problematikom razredne radne klime u funkciji stvaranja kvalitetne komunikacije i interakcije u nastavi, moramo objasniti i samo značenje navedenih pojmova.

Komunikacija (lat. *communicare*-učiniti općim), priopćenje, saopćenje, izlaganje, promet. Znači, komunikacija je proces kojim se nešto čini zajednički, međusobno povezivanje u zajednicu i saopćavanje ljudi među sobom. Možemo je još definirati kao proces uzajamne razmjene značenja.

Interakcija znači zajedničko djelovanje, uzajamno djelovanje, sastavni je dio komunikacije, jer se zapravo poruka ne može uputiti bez saradnje. *Interakcija je proces u kojem postoje međusobni odnosi između dvije ili više osoba čije je doživljavanje i ponašanje međusobno uvjetovano i zavisno. Međuzavisno ponašanje očituje se u tome da je ponašanje jedne osobe ili grupe, reakcija na akciju drugih, ali je isto tako podražaj za druge* (Potkonjak, N. i Šimleša, P. 1989: 124).

Istraživanjima je dokazano da uspješniji nastavnici imaju povoljnije i ljepše mišljenje o svojim učenicima, pozitivnoj razrednoj radnoj klimi, o demokratskom stilu vođenja kao i svojim kolegama i pretpostavljenim. Iz ovoga proizilazi da je veoma velika uloga nastavnika za uspostavljanje uspješne komunikacije u odgojno-obrazovnom procesu, kao i njihove interakcijske povezanosti. Još ako ovome pridodamo i kvalitetnu razrednu klimu imamo sve preduvjete ispunjene za dobar razvoj interpersonalnih odnosa unutar komunikacijskog aspekta odgojno-obrazovnog procesa.

Komunikacijska razredna radna klima, odnosno razredni ugođaj koji nastavnik uspostavi sa učenicima u znatnoj mjeri može utjecati na učenikovu motivaciju i učenikov odnos prema učenju. Mi je možemo definirati kao posebnu vrstu socijalnih odnosa u razredu, izraženu kroz oblike komunikacije nastavnika i učenika, a prožetu njihovim emocionalnim vezama koje vode ka trajno dobrim rezultatima u učenju, naravno, uz očuvanje zdravih emocionalnih odnosa kako prema drugima tako i prema samom sebi. *Razredni ugođaj koji potiče učenike na aktivnost je onaj koji se opisuje kao: svrhovit, radni, opušten, poticajan i sređen. Svrhovitost i radinost uglavnom se zasniva na načinu na koji nastavnik ističe potrebu za stalnim napretkom u učenju* (Osmić, I., 2002: 81).

Ovo možemo shvatiti i kao dobru organizaciju rada u razredu koja je praćena učenikovim prihvaćanjem nastavnikovog autoriteta, ali samo u slučaju da uz to učenici sami sebe poštuju i uvažavaju. U ovom slučaju, nastavnik učenicima uvijek mora biti „pri ruci“, spreman da im pomogne, da ih potakne na rad i izvršavanje njihovih obaveza. Nastavnik treba djelovati pozitivno i u takvom djelovanju stvara pozitivnu atmosferu ili klimu u razredu, u kojem sa ovakvim odnosom sigurno vlada red.

Red je jedna potreba u nastavnom procesu, preduvjet i garancija za uspješno izvršavanje zadataka u školi. Mislimo da nije potrebno ni napominjati da uspostavljanje reda mora biti temeljeno i nadopunjeno sljedećim obilježjima: svrsishodnosti, opuštenosti, srdačnosti, radinosti i poticajnosti. Ovo uopće nije lagan zadatak ako se uzme u obzir da nastavnik ne radi samo sa jednim učenikom, već pred sobom ima 20-30 učenika od kojih veoma često nisu svi usmjereni i koncentrirani na nastavnika, njegove upute i predavanja, njegovu komunikaciju, tako da ni stupanj interakcije nije zadovoljavajući. U ovom slučaju pred nastavnikom stoji veoma težak zadatak - kako animirati i zainteresirati sve učenike, pridobiti njihovu pažnju, uspostaviti komunikaciju sa zavidnim stupnjem interakcije, bez prisile i kazne, a pri tome koristeći jedinu prihvatljivu metodu, a to je metoda otvorene saradničke komunikacije. Generalno uzimajući, većina autora u pedagoškoj literaturi razlikuje dvije komunikacijske klime. Prva je defanzivno prijeteća, a druga podržavajuće otvoreno saradnička. U *defenzivno prijetećoj* komunikacijskoj klimi međusobno se ocjenjujemo, kontroliramo, strateški dirigiramo, bez empatije (neutralno) ponašamo, superiorno nadmećemo i natječemo i puni smo međusobnog nepovjerenja. *Podržavajuće otvoreno saradnička komunikacijska klima jest ona u kojoj opisujemo probleme, spontano se ponašamo, uživljavamo se u sugovornika (empatija), s njim se ravnopravno ophodimo, provizorno planiramo, saradujemo i njegujemo međusobno povjerenje* (Brajša, 1994: 79). Sa žaljenjem moramo konstatirati, a na osnovu iskustava iz dosadašnje prakse rada u nastavnom procesu, da se naše škole ne mogu pohvaliti zadovoljavajućim prisustvom podržavajuće otvoreno saradničke klime, čak bi se prije moglo reći da kod većine nastavnika možemo vidjeti defanzivno prijeteću klimu, kao i evidentno izraženu nespремnost za bilo kakvu pozitivnu promjenu u ovom smjeru.

Ovakva kvalitetna i kreativna komunikacijska klima može se razviti samo iz odnosa podržavajuće, otvorene i saradničke komunikacije, svakako je i jedini put koji vodi ka kvalitetnom i kreativnom razgovoru između učenika i nastavnika. Istraživanjem (Brajša, P., 1991) došli smo do četiri preduvjeta kvalitetne komunikacije i četiri osnovna razloga poremećene komunikacije (Brajša, P., 1994: 86). Preduvjeti kvalitetne i kreativne komunikacije su sloboda, neugroženost, prihvaćanje i iskrenost i to u svim segmentima komunikacije, znači i kada je u pitanju izbor partnera, odnosno sagovornika, sadržaja, prostora i vremena, kao i sam doživljaj učenika u vezi sa ovim segmentima. On mora slobodno vršiti izbor, bez ikakvog osjećaja ugroženosti, bez prisile prihvaćanja, a pod utjecajem iskrenosti nastavnika. Prihvaćanje treba biti od strane svih sagovornika, ono proizilazi iz slobode i neugroženosti, a također samo ako smo slobodni i neugroženi možemo biti i iskreni.

Ukoliko imamo slučajeve da se učenika prisiljava na komunikaciju (sa nekim, o nečem, u određeno vrijeme i na određenom prostoru), čime direktno postaje ugrožen, tada nedvojbeno dolazi do izbjegavanja i neiskrenosti u komunikaciji. Ovakvu komunikaciju možemo nazvati poremećenom i nekreativnom komunikacijom.

Da bi mogli uspostaviti zdravu, kvalitetnu klimu, a time i komunikaciju, trebamo svakako poznavati i pojmove socijalne reverzibilnosti, odnosno socijalne ireverzibilnosti. Pod pojmom socijalne reverzibilnosti podrazumjevamo sve one izjave, govor i ponašanje nastavnika koji su takvi da se učenik može istim riječima i načinom obratiti nastavniku, ne kršeći pri tome pravila pristojnosti, taktičnosti i poštovanja koja su uobičajena pri obraćanju u odgojno-obrazovnim institucijama. Za razliku od toga, socijalna ireverzibilnost uključuje sve one izjave i postupke nastavnika kojima se on obraća učeniku smatrajući da su ispravne, ali ukoliko se učenik na isti način obraća njemu nalazi da to izlazi iz okvira pristojnosti i poštovanja. Preciznije rečeno, ona komunikacija koju nastavnik odabere, privilegija je samo nastavnika a ne učenika.

Za zdravu i kvalitetnu klimu, a time i komunikaciju potrebna je socijalna reverzibilnost koja i učeniku služi kao model pravilnog odnosa i ponašanja. Istraživanja su pokazala da su socijalno

reverzibilni nastavnici omiljeni i uvaženi među učenicima i da veoma povoljno djeluju na komunikacijsko-interakcijsku, a time i generalnu klimu u nastavnom procesu.

2. Uloga nastavnika u uspostavljanju uspješne razredne radne klime

Sa sigurnošću možemo reći da nastavnici imaju veliku ulogu u uspostavljanju podržavajuće otvoreno saradničke radne klime, a time i uspješne interakcije i komunikacije u razredu, jer su to osobe koje rukovode odgojno-obrazovnim procesom. Jasno je da će kvaliteta samog nastavnog procesa, shodno tome i interakcije i komunikacije, u najvećoj mjeri zavisiti od kvalitete nastavnika, zapravo kakav je nastavnik prije svega kao ličnost, zatim kao odgajatelj, koje stilove vođenja upotrebljava, kako shvata učenike i kakav stav ima prema njima. Nažalost, mi danas imamo tu praksu da se nastavnici često boje pokazati svoje pravo lice prema učenicima, bojeći se da oni to ne zloupotrijebe. Taj strah od razgovora može biti:

- *narcistički* (da ne upoznamo sebe),
- *transferni* (da ne otkrijemo sebe),
- *paranoidni* (da ne osvijestimo sebe), (Osmić, I., 2002: 41).

Problem je u tome što učenici žele „nastavnike bez maske“ kako bi mogli ostvariti neposredan i iskren odnos sa njima, naravno uklanjajući i svoje maske. Posljedica ovoga je veoma krut, strog i neprirodan odnos između nastavnika i učenika, veoma slaba interakcija u komunikaciji što proizvodi neadekvatnu socijalno-emocionalnu, a time i pozitivnu razrednu klimu neophodnu za uspješnije odgojno djelovanje.

Kvaliteta odnosa između učenika i nastavnika u velikoj mjeri zavisi i od kvaliteta općeg emocionalnog stava na kojem se taj odnos gradi. Što je emocionalni stav ovih subjekata veći, znači što su odgovorniji prema poslu koji rade, to će i kvaliteta interakcije biti veća. Stavovi su pokretači našeg ponašanja i na njih se mora moći djelovati, što je posebno važno za nastavnike. Nastavnik mora imati stav da se njegovo i učenikovo ponašanje nalazi u interaktivnom odnosu, on mora biti svjestan te uloge i u skladu sa tim, a s obzirom na prirodu položaja u kojem se nalazi mora biti odgovorniji, jer od toga u mnogome zavisi i kako će se ponašati učenici.

Znači, kada govorimo kakav bi trebao biti uspješan nastavnik, u smislu stvaranja podržavajuće otvoreno saradničke klime, možemo sa sigurnošću reći da njegovo poznavanje nastavnog predmeta i njegova stručnost nisu dovoljni da bi nastavnik bio dobar odgajatelj, iako bez tih uvjeta ne može biti dobar nastavnik. Ipak, analizirajući istraživanja iz ovog područja došlo se do zaključka da bi uspješni nastavnici u svom ponašanju trebali da:

- češće izražavaju spremnost da budu prilagodljivi, te da svoje oblike utjecaja usklađuju sa postojećom situacijom (fleksibilnost),
- pokazuju sposobnost da percipiraju i doživljavaju učenika s njegove tačke gledišta (empatičnost),
- stil podučavanja prilagođavaju vlastitoj ličnosti (personaliziran stil),
- voljni su unositi inovacije u svoj rad i pronalaziti nova rješenja, u određenom smislu eksperimentirati (kreativnost),
- vješti su u postavljanju pitanja (komunikativnost),
- dobro poznaju svoj predmet i područja koja su sa njim povezana (stručnost),
- pripremaju se za ispite (savjesnost),
- učenicima pomažu u učenju (odgovornost),
- razmišljaju o stavovima koji se cijene (osjetljivost),
- u podučavanju koriste razgovor protkan veselošću i humorom (ležernost) (Bratanić, M., 1993: 114).

Iz svega navedenog nedvojbeno je da je uloga nastavnika u stvaranju podržavajuće otvoreno saradničke radne klime veoma važna, te se može staviti prije svih ostalih faktora. Nastavnik je osoba

koja svojim postupcima usmjerenim ka uspostavljanju kvalitetne radne klime u svakom trenutku svojim učenicima treba biti uzor i bitan motivacijski faktor.

3. ZAKLJUČAK

Ovdje svakako moramo istaći i značaj uspostavljanja kvalitetne radne klime u svrhu stvaranja preduvjeta kvalitetne komunikacije, interakcije i odnosa u kojima će „nastavnik - šef“ biti zamjenjen „nastavnikom - vođom“. Samim tim bi se smanjila mogućnosti pojave nerazumijevanja i sukoba između sudionika nastavnog procesa. Nije svejedno da li je razredna klima konfliktuoza ili nije, jer zdrava, demokratska i kvalitetna školska sredina povoljno utječe na postupanje u ovakvim situacijama. U njoj se sudionici osjećaju dobro, opušteno, sigurno, uvaženo i priznato, te ako se u radu pojave poteškoće i nesporazumi lakše će doći do njihovog komuniciranja, što ne predstavlja smetnju odgojnog procesa, već njegovo unapređenje. Sam proces nastave i slobodnih aktivnosti potrebno je osmisliti, koncipirati i realizirati gdje učenik neće biti pasivan sudionik, odnosno on će aktivno učesvovati u svom psihofizičkim razvoju, imat će znatan utjecaj na karakter i intenzitet procesa poučavanja, ostvariti kvalitetnu komunikaciju, interakciju i aktivan odnos sa ostalim neposrednim faktorima nastave. Ostvarenom podržavajuće otvoreno saradničkom razrednom klimom stvaramo preduvjete za postojanje nenasilne komunikacije, a samim time i interakcije, što će se reflektirati saradničkim, humanim, pedagoško-stimulativnim, demokratskim odnosima u kojima će svaki učenik u okviru svojih psihofizičkih mogućnosti prerađivati i usvajati nastavni sadržaj, obavljati aktivnost na specifičan način zavisno od ranije stečenih znanja i vlastitih sposobnosti. Ovakva razredna radna klima, pozicija i važna uloga učenika u nastavnom procesu, uvažavanje i razumijevanje od strane nastavnika, doprinijet će kvalitetnijoj komunikaciji i interakciji sa nastavnicima. Samim time, i odnos između ovih faktora nastave biće kvalitetniji, što će znatno smanjiti i broj situacija u kojima će se javljati nesporazumi i sukobi između učenika i nastavnika. Samo onda možemo imati škole za čovjeka i po mjeri čovjeka.

4. LITERATURA

1. Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija*. Zagreb, Školske novine.
2. Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija, interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*, (III izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
3. Bratanić, M. (1996). *Paradoks odgoja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
4. Bratanić, M. (1997). *Susreti u nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Gordon, T. (1998). *Kako biti uspješan nastavnik*. Beograd: Kreativni centar.
6. Goleman D. (2002). *Emocionalna inteligencija*. Beograd: Geopoetika.
7. Glasser, W. (1994). *Kvalitetna škola*. Zagreb: Educa.
8. Musić, H. (2011). *Autoritarna i demokratska komunikacija*. Tuzla: OFF-SET štamparija.
9. Osmić, I. (2001). *Komunikacije i interakcije u nastavnom procesu: sukob ili saradnja*, Tuzla: Grin.
10. Potkonjak N., Šimleša P. (1989). *Pedagoška enciklopedija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.